

Shminie Ngatseres – שמיני עצרת

Ingaande Shminie Ngatseres – שמיני עצרת

Bij het aansteken van de kaarsen voor Jomtow wordt ingaande שמיני עצרת eneha תורה's avonds שהחיינו gezegd. שמיני עצרת wordt als een op zichzelf staande Jomtow beschouwd, i.t.t. de 7^e en 8^e avond פסח (vgl. Pesach p. 23).

Als het nog volop dag is, begint de dienst met מנחה, zonder תחנון natuurlijk. Als het tevens ingaande שבת is, volgt, ná Kaddiesh Tiskabbal na de חזרת הש"ץ van מנחה, de gehele orde van שבת קבלת שבת: de Psalmen van לכו נרננה (95-99 en 29), לכה דודי, en de Psalmen 92 en 93, waarna de rouwenden Kaddiesh zeggen.

Als het tijd voor מעריב is, draagt de חזן het ברכו voor op de Jomtow-melodie. Zoals gebruikelijk op Jomtow, worden in de avonddienst פיוטים ingevoegd, die מעריבים worden genoemd. Ook als het ingaande שבת is worden de מעריבים uitgesproken. De auteur van de מעריבים van ingaande שמיני עצרת is יוסף בר נתן.^{1,2}

De מעריבים bestaan deze avond uit 6 vierregelige strofen, die op de daarvoor bestemde plaatsen worden ingevoegd: (1) שמיני אותותיו, (2) שמיני הוא, (3) שמיני טבעו, (4) שמיני מועד, (5) שמיני קשב, en (6) שמיני שתי שמחות, een פיוט, die op het eind van אמת ואמונה wordt ingevoegd en door de vierregelige strofe (3) wordt afgesloten en een פיוט, die op het eind van אלו קינו ה' אלו קינו ה' na de ingevoegde vierregelige strofe (6) wordt uitgesproken.

Alle 6 vierregelige stukjes beginnen, zoals we zien, met het woord שמיני. Elke regel in deze strofen is van 4 woorden en elke vierde regel is een citaat uit תנ"ך. Met weglating van het woord שמיני vormen de regels van al deze onderdelen een acrostichon van het א"ב en van de naam van de auteur יוסף, zoals in het vervolg nader aangegeven zal worden.³

Bij de eerste twee ברכות van מעריב is het gebruik in Amsterdam dat de Gemeente eerst alleen het “vaste” gedeelte zegt, dus bij de eerste ברכה van ברוך אתה ה' tot (en met) ימלוך עלינו לעולם ועד. Dit wordt dan door de חזן herhaald vanaf וקיים חזן. Daarna zegt de Gemeente het ingevoegde stukje (1), dat begint met שמיני אותותיו, met de ברכה-סלוק, wat daarna door de חזן herhaald wordt. Bij de tweede ברכה begint de חזן de herhaling van het “vaste” gedeelte bij חיינו. Daarna zegt de Gemeente het ingevoegde stukje (2), dat begint met שמיני הוא, dat daarna door

¹ Jouseif, de zoon van Noson, bijgenaamd חזן, de Voorganger, leefde in de 13e eeuw.

² In de Oosteuropese ritus worden ingaande שמיני עצרת andere מעריבים, die ook van een andere auteur zijn, uitgesproken.

³ In de meeste מחזורים zijn de פיוטים in de vorm van proza als op elkaar volgende zinnen afgedrukt. In het (1980) מחזור סוכות, שמיני עצרת ושמחת תורה לפי מנהגי בני אשכנז לכל ענפיהם, voltooid door Jonah Fränkel, worden de פיוטים als poëzie weergegeven. Dit betekent dat de פיוטים daar zijn afgedrukt in een verdeling volgens strofen van op elkaar rijmende regels. Dit verschil komt meer tot uitdrukking, als de פיוט meerdere strofen bevat, wat bij de meeste פיוטים het geval is. Bij de analyse van de structuur van de פיוטים heb ik me in hoge mate op dit מחזור gebaseerd.

de herhaald wordt. Bij de tweede ברכה hebben sommigen de gewoonte om de afsluitende ברכה, ברוך אתה ה' אוהב עמו ישראל, samen met de חזן te zeggen.⁴

In andere Gemeenten zegt men deze eerste twee ברכות van מעריב in hun geheel met de ingevoegde פיוט.⁵ De חזן herhaalt telkens het slot van het “vaste” gedeelte met de ingevoegde פיוט en de slot-ברכה.

De regels van de stukjes (1) en (2) vormen, na weglating van het woord שמיני, een acrostichon van de letters א-ה. De regels van de stukjes (3) en (4) en de eerste 3 regels van (5) vormen een acrostichon van de letters ט-ק. De ר is de eerste letter van het derde woord, רַחֲמִים, in de derde regel van (5). De eerste letters, na weglating van het woord שמיני, in de eerste twee regels van (6) geven de letters ת ו ש. Zo hebben we dus een acrostichon van het א"ב gekregen. De laatste regel van (5) maakt geen deel uit van dit acrostichon. De derde regel van (6) bevat de naam van de auteur יוסף als achtereenvolging van letters die met een punt erboven (in de handschriften) zijn aangegeven. De laatste regel van (6) staat los van deze acrostichons.

De Gemeente zegt, na שמע, het אמת ואמונה tot (en met) שירה. De חזן herhaalt dit vanaf קבלו עליהם en reciteert de eerste strofe van de nu volgende פיוט. Deze פיוט אָחַד בְּאֶחָד בְּרֵאשׁוֹן נִתְעַלָּה, בְּאֵתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כְּלָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי פְּלָה: פיוט bevat 12 tweeregelige strofen. De eerste regel van deze strofen, die van 5 (één keer 6) woorden is, begint ook hier met het woord שְׁמִינִי. De tweede regel bevat 4 (één keer 5) woorden, waarna een citaat uit תנ"ך komt van 3 woorden, dat begint met הַשְּׁמִינִי. De regels van deze פיוט vormen, wederom na weglating van het woord שמיני, ook een acrostichon van het א"ב, dat los staat van het acrostichon van het א"ב, dat de stukjes (1) tot en met (6) vormen. De laatste strofe van deze פיוט bevat een acrostichon van de naam van de auteur met een wens voor hem, יוֹסֵף בֶּר נֶתָן חֲזַק, Jouseif, de zoon van Noson, moge hij sterk zijn, door letters die met een punt erboven (in de handschriften) zijn aangegeven. De Gemeente zegt dan stil deze פיוט tot en met de woorden בַּיּוֹם שְׁמִינִי יוֹסֵף בְּעַת הַשְּׁמִינִי וְהִלָּאָה, waarna de חזן de gehele laatste strofe ervan, beginnend met שְׁמִינִי יוֹסֵף בְּעַת, herhaalt. Daarna zegt de Gemeente het stukje (3), dat deze פיוט afsluit. Dit begint met מֵרֵאשִׁית צוּרִים וְעַד סוֹף לְגִזְרֵי יָם סוֹף לְגִזְרֵי יָם סוֹף לְגִזְרֵי יָם סוֹף וְעַד סוֹף לְגִזְרֵי יָם סוֹף. Meteen daarna spreekt de Gemeente de slotregel כְּלָם וְאָמְרוּ רַבָּה בְּשִׁמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כְּלָם uit. Dit alles wordt dan in zijn geheel door de חזן herhaald.

Vervolgens zegt de Gemeente de twee verzen die beginnen met מי כמוך מלכותך ראו בניך. De חזן herhaalt het vers dat begint met מי כמוך מלכותך ראו בניך en daarna zegt de Gemeente het korte ingevoegde stukje (4), dat begint met שְׁמִינִי מוֹעֵד קָרוֹי זְמַן אֲסִיפְתָּנוּ en eindigt met וְעָנָה לָהּ בְּתוֹדָה וְזָמְרוּ לְאֱלוֹקֵינוּ. Meteen daarna spreekt de Gemeente de slotregel וְעָנָה לָהּ בְּתוֹדָה וְזָמְרוּ לְאֱלוֹקֵינוּ uit. Dit alles wordt dan door de חזן herhaald. Daarna zegt de Gemeente de verzen, die beginnen met ה' ימלוך en ה' פדה כי פדה ה'. De חזן herhaalt het vers dat begint met ה' ימלוך en ה' פדה כי פדה ה', waarna de Gemeente het korte ingevoegde stukje

⁴ Om geen onderbreking te maken tussen deze ברכה en het nu volgende שמע. Er is nl. een meningsverschil over de vraag of het wenselijk is deze ברכה uit de mond van de חזן te horen en er op te antwoorden.

⁵ Vgl. §214 in “Boek van de Minhogiem, tevens handleiding van de Synagoge-diensten, te Utrecht”, handschrift van Raw J. Tal z.l., daterend uit de jaren 30 van de vorige eeuw. Dit handschrift is van onschatbare waarde voor de vaak zeer gedetailleerde informatie die het bevat over de orde van de dienst in Nederland in het algemeen.

(5), dat begint met *גּוֹאֲלָנוּ ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ* en eindigt met *פֶּזֶר קֶשֶׁב בְּפִנֵי עֲצָמוֹ*. Meteen daarna spreekt de Gemeente de slotregel *יִשְׂרָאֵל גָּאֵל יְשׁוּעָתָהּ ה'* uit. Dit alles wordt dan door de *חזן* herhaald. Aldus in Amsterdam.

In andere Gemeenten handelt men hier als bij de eerste twee *ברכות* en zegt de Gemeente de ingevoegde *פיוטים* meteen met het “vaste” gedeelte.⁶

Het nu volgende *השפייבנו* wordt door de Gemeente meteen gezegd samen met het korte stukje (6), dat begint met *שְׁמִינִי שְׁתִּי שְׁמַחוֹת תְּכַפּוֹת בְּכַפְלִים* en eindigt met *וְשָׂאֲלוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם וְשָׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם*. De *חזן* herhaalt nu het einde van de *שכיבנו* vanaf *ובואנו* en draagt dit stukje voor. Daarna zet de *חזן* de *פיוט* in, die begint met *אודות באר המים*. Deze *פיוט* is een “ביכור”, d.w.z. een extra-toevoeging, waarin een aspect van *עצרת*, dat verband houdt met het *בית המקדש*, te weten de *שמחת בית השואבה*, de “vreugde bij het waterscheppen”, beschreven wordt.⁷ Deze *פיוט* bestaat uit 9 strofen, wat in onze *מחזור* moeilijk te onderkennen is, omdat de regels van de *פיוט* achter elkaar gedrukt zijn, als betref het proza (vgl. noot 3): Elke strofe is van 6 regels en elke regel van 6 woorden, waarbij de laatste regel een citaat uit *תנ"ך* is. De regels van deze *פיוט* vormen een acrostichon van het *א"ב* en daarna van de naam van de auteur met een wens voor hem: *יִוֹסֵף בֶּר נְתָן הַקָּטָן חֲזַק וְאַמֵּץ*; Jouseif, de zoon van Noson, moge hij sterk en moedig zijn.⁸ Deze *פיוט* wordt nu stil door de Gemeente uitgesproken en afgesloten met *ברוך וגו' אתה ה' פורש וגו'*.⁹ Als de Gemeente hiermee klaar is, herhaalt de *חזן* uitsluitend dit *ברוך וגו' פורש וגו'* en niet ook de laatste woorden van de *פיוט*.

De Gemeente zegt nu luid de bijzondere *פסוק* voor *Jomtow*: *ידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל*.¹⁰ De *חזן* herhaalt daarna deze *פסוק*. Als het ook ingaande *שבת* is, wordt daarvoor eerst *ושמרו* gezegd. De *חזן* zingt nu *Half-Kaddish* op de speciale *Jomtow*-melodie.

Nu volgt de *עמידה*, zoals gebruikelijk op de *שלוש רגלים*. De woorden, die tussen haakjes staan, worden op *שבת* gezegd. In dat geval volgen dan na de *עמידה* het *ויכולו* en *יחולו*. In dat geval wordt op *יום טוב* niet gezegd. Nu volgt *Kaddish Tiskabbal*, waarna de *קידוש* door de *חזן* wordt voorgedragen. De *קידוש* begint in *שjoel* altijd met *סברי וגו'* en de *ברכה* van *פרי הגפן*. Nadat de *חזן* de woorden *השבת ו-)* *ישראל והזמנים* heeft, zegt hij de *ברכה* van *שהחיינו*. De *שמש* geeft daarna van de wijn te drinken aan kinderen die nog niet *barmitswe* zijn. Indien er geen kinderen in *שjoel* zijn, drinkt de *חזן* zelf van de wijn. Vervolgens zegt men *עלינו*, *Kaddish* van de rouwenden en *יגדל*.

⁶ Vgl. noot 5.

⁷ Vgl. *Pesach* p. 2.

⁸ Het acrostichon van het *א"ב* wordt gevormd door de eerste letters van de regels van de 1^e strofe (6 regels), van de 2^e strofe (5 regels, de eerste regel begint weer met een *ו*, die al in de 1^e strofe verschenen is), van de 3^e strofe (4 regels, de eerste regel begint weer met een *כ*, die al in de 2^e strofe verschenen is), en de 6^e regel maakt geen deel uit van dit acrostichon), van de 4^e strofe (5 regels, de 6^e regel begint met een *ר* als de 5^e regel) en de eerste twee regels van de 5^e strofe, die resp. met een *ש* en een *ת* beginnen. In totaal 6+5+4+5+2=22 regels. Het acrostichon van de naam van de auteur wordt gevormd door letters in de 5^e, 6^e, 7^e en 8^e strofe die met met een punt erboven (in de handschriften) zijn aangegeven. Vaak zijn dit beginletters van regels in deze strofen. De 9^e strofe staat in zijn geheel los van dit acrostichon.

⁹ Dus zonder de *ה' הידיעה*, overeenkomstig de lezing in de Nederlandse *מחזור*im. In de meeste andere *מחזור*im is de lezing: *הפורש*.

¹⁰ *ויקרא* 23:44.

De ochtenddienst op Shminie Ngatseres – שמיני עצרת

Als de הזון van de דומרה פסוקי דומרה tegen het einde van נשמת komt, stelt de Shacharies-זון zich voor het Ngomoed op. Zodra de הזון van de דומרה פסוקי דומרה de woorden את קרבי את gereciteerd heeft, begint de Shacharies-זון luid met הגדול הגדול וזוך בתעצמות עוזך. Hij gaat zingend verder tot (en met) ובקרוב קדושים תתהלל. Na ישתבח draagt de הזון Half-Kaddish voor op de Jomtow-melodie, waarna ברכו volgt op de gebruikelijke manier. Daarna reciteert de הזון de openings-ברכה, ברכה-חושך, יוצר אור ובורא חושך, en het vers dat gezegd wordt als er יוצרות worden ingevoegd: אור עולם באוצר חיים, אורות מאופל אמר ניהי. Elke strofe van de anonieme יוצר die nu volgt is van 3 regels, elke regel doorgaans van 3 woorden. De strofen vormen een acrostichon van het א"ב. De הזון zet de יוצר in met de woorden ננצרת נא, waarna de Gemeente stil verder gaat. Na de derde strofe, die met een ג begint, volgt een strofe die niet in dit schema past. Deze begint met ביום השמיני en eindigt met het woord קדוש. Hij wordt in zijn geheel door de הזון voorgedragen, en daarna door de Gemeente herhaald.¹¹ De daarop volgende strofe gaat verder met de ד, etc. De Gemeente gaat stil met de פיוט verder. De laatste strofe, die begint met ויהי רוחו של יוצר ויהי רוחו של יוצר en ook eindigt met het woord קדוש, wordt ook in zijn geheel door de הזון voorgedragen. In totaal heeft deze יוצר dus 22 strofen, die een acrostichon van het א"ב vormen, en (nog) een קדוש-strofe, die na de derde strofe uitgesproken wordt.

De dienst wordt vervolgd met המאיר לארץ dan wel הכל יודוך, al naar gelang het die dag Choul dan wel שבת is.

In de Westeuropese ritus wordt op שמיני עצרת geen אופן uitgesproken.

Na קריאת שמע wordt de korte vorm van אמת ויצייב gezegd, omdat er זולת wordt ingevoegd. De bijzondere הראשונים על הוורט de זולת wordt niet door de הזון voorgedragen. De anonieme זולת bestaat uit 6 strofen. Elke strofe heeft 4 korte regels, van 2 of 3 woorden (de laatste twee regels zijn van 4 woorden). De regels van deze זולת vormen een acrostichon van het א"ב. In de 6^e strofe beginnen de eerste twee regels met een ש en de derde regel met een ת. De vierde regel staat los van het acrostichon. De זולת wordt door de הזון ingezet met de woorden אָמֵנִים אֲשֶׁר נֶאֱסָפוּ en daarna stil door de Gemeente gezegd. De זולת wordt niet door de הזון uitgelaten. Als men de זולת gezegd heeft, zegt de הזון luid de woorden עזרת אבותינו en gaat men daarmee verder. Het vervolg is dan als op elke Jomtow.

Nu volgt de stille עמידה. Bij de herhaling van de עמידה worden שמיני עצרת geen פיוטים (קרובות) ingevoegd, vanwege de פיוטים van תפילת גשם, die bij מוסף gezegd worden. Bij het doechnen werden de פסוקים, die naast de woorden van de כהנים ברכת כהנים in het מהזור staan, in Nederland niet gezegd. Sjoelgangers in de Lekstraat, afkomstig uit Oost-Europa, zeiden ze wel, terwijl de כהנים neurieden. Wie deze פסוקים zegt, moet ervoor zorgen ze beëindigd te hebben, vóór de כהנים het woord, dat de הזון uitgeroepen

¹¹ Vgl. Raw Tal, Boek van de Minhogiem, §109.

heeft, gaan uitspreken. Evenzo werden de עולם של רבוננו na "וישמרך" en "ויחונך", en de רצון יהי op het eind, na "שלום", in Nederland oorspronkelijk niet gezegd.

Na de חזרת הש"ץ volgt "heel" הלל.

Na הלל volgt Kaddish Tiskabbal door de חזן. Nu worden de שיר היחוד van de dag van de week, waarop שמיני עצרת valt, en, met geopende הקודש ארון, de שיר הכבוד, die begint met זמירות אנעים, beurt om beurt door de חזן en de Gemeente gereciteerd, resp. gezongen. Daarna zeggen de rouwenden Kaddish. Nu volgen de שיר של יום en, in de plaatsen waar dat gebruikelijk is, de speciale מזמור voor עצרת שמיני, Psalm 12, למנצח על, ¹²השמינית מזמור לקוד. Daarna zeggen de rouwenden weer Kaddish.

Als שבת op שמיני עצרת valt, was er geen חול המועד שבת en wordt nu קהלת gelezen. Dit gebeurt zoals op שבת חול המועד סוכות (Succot p. 19-20). Daarna zeggen de rouwenden nog een keer Kaddish.

Het laajenen

Terwijl de ארון הקודש geopend wordt, zet de חזן het בנסוע ויהי in, wat door allen gezamenlijk gezongen wordt. Er worden 2 ספרי תורה uit de ארון הקודש gehaald. Als de חזן het vers לעמו ישראל ברוך שנתן תורה zegt, moeten deze 2 ספרי תורה al in de handen zijn van resp. de חזן en degeen die met de mitswo van שני ספר vereerd is. De חזן reciteert nu, ook op שבת, 3 keer de מידות י"ג, die beginnen met רחום וחנון ה' א-ל-א-ל-י. De Gemeente zegt dit ook 3 keer zacht voor zichzelf. Daarna zegt iedereen zacht voor zichzelf het stuk dat begint met עולם של רבוננו.¹³ Dit stuk wordt afgesloten met het 3 keer zingen door de חזן van de posoek ואני תפילתי וגו' hetwelk door de Gemeente stil begeleid wordt.¹⁴ Als de חזן dit gedaan heeft, wordt de ארון הקודש gesloten.

De חזן zingt nu het vers אתי ונרוממה שמו יחדו גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו גדלו לה' הא גדולה, waarna allen והגבורה beginnen te zingen. Bij de woorden רוממו ה' אלוקינו beginnen de חזן en degenen, die achter hem voor de ארון הקודש staan, zich in de richting van het Almemmor te begeven.

Omdat שמחת תורה een feestachtig karakter draagt, vindt vandaag de ceremonie van מתנת יד plaats en niet morgen, de laatste dag Jomtow.¹⁵ Het על הכל wordt dan ook nu luid, zin om zin, door de חזן in beurtzang met de Gemeente voorgedragen. De 2 ספרי תורה liggen hierbij, met hun sieraden er nog op, op de שולחן.

Uit het eerste ספר wordt de afdeling gelaajend die ook op de andere dagen van מתנת יד gelaajend wordt, vgl. Pesach p. 34-35. Uit het tweede ספר wordt het stukje uit 29:35-30:1. במדבר, 29:35-30:1. Beschrijft, dat het Moesof-offer van עצרת שמיני.

Als הפטרה wordt de tekst uit het boek מלכים א' 8:54-9:1 gelezen. Het is een afsluiting van de הפטרה, die de tweede dag סוכות uit het begin van dit hoofdstuk gelezen is. Vandaag lezen we hoe Koning Salomon het Volk op het einde van de inwijding van de Eerste Tempel gezegend heeft. Ook wordt het totaal aantal offers

¹² Zoals Utrecht, Elburg en Borculo.

¹³ In de Nederlandse מחזורים is de aanhef van dit stuk op de רבון העולם: ימים נוראים: רבון העולם. In de Duitse מחזורים is het altijd רבון העולם. Ik weet niet of dit verschil in de Nederlandse מחזורים ergens op gebaseerd is, of dat het een inconsistentie is. In de Oosteuropese מחזורים is de aanhef altijd: עולם של רבוננו.

¹⁴ 69:14 תהלים.

¹⁵ Zoals op פסח (de 8^e dag) en שבועות (de tweede dag).

vermeld dat door de Koning en het Volk bij deze inwijding gebracht is. Tenslotte staat er dat de Koning op עזרת שמיני het volk vrij liet en toestemming gaf om na afloop van Jomtow terug naar huis te gaan.

Na de הפטרה worden, als het ook שבת is, de 2 stukken פורקן יקום en de שברך מי שברך voor de Gemeente gezegd. Daarna volgt de ceremonie van מתנת יד, zoals beschreven in Pesach, p. 35.

Na het terugbrengen van de ספרי תורה naar de ארון הקודש wordt een wit פרוכת van voorgeschoven i.v.m. de תפילת גשם, die in de herhaling van מוסף uitgesproken wordt.

Het Moesof-gebed

De חזן zingt nu Half-Kaddiesh. Voor het begin van de stille עמידה van מוסף roept de שמש luid uit: משיב הרוח ומוריד הגשם. De Gemeente zegt nu de stille עמידה van מוסף en spreekt daarin het משיב הרוח ומוריד הגשם uit.

Na de stille עמידה begint de חזן met de herhaling van מוסף. Nadat hij de woorden gereciteerd heeft, beginnen de פיוטים van תפילת גשם. Deze zijn alle van de hand van אלעזר הקליר.¹⁶

De Gemeente zegt zacht de eerste twee regels van het nu volgende stukje: אף ברי אמת שם שר מטר, להעביב ולהענין להריק להמטר מים אבים בם גיא לעטר, לבל יעצרו בנשיון שטר, אמצים גנון בם שואלי. Dit wordt luid door de חזן herhaald en afgesloten met מגן אברהם ה'. De חזן gaat nu verder met להושיע אתה רב, מחיה מתים אתה רב, אמת לעולם ה', waarna de Gemeente zacht de eerste twee regels van het volgende stukje zegt: למוגג פני, נשי בצחות לשם מים לאדרך פניתה בראשם, להקיע ברעפם לנפוחי נשם, להחיות מזכירים גבורות הגשם.¹⁷

De volgende 3 (deels lange) פיוטים worden overgeslagen: אפיק מען מעטר, תפנת ארץ ליפע, תכנן לארץ וחוצות כסל וקרב, wordt wel uitgesproken.

¹⁶ Rabbi El-ngozor, de zoon van Rabbi Kolier, leefde in ארץ ישראל. Hij is waarschijnlijk geboren tegen het eind van de 6^e eeuw en schreef zijn פיוטים in de eerste helft van de 7^e eeuw. Vgl. noot 15 in Shacharies van Jom Kippoer.

¹⁷ Deze 2 ingevoegde stukjes, אף ברי יטריה en אף ברי, vormen waarschijnlijk de eerste twee strofen van een langere פיוט, wier strofen bij de ברכות van מוסף werden ingevoegd. Wij kennen dit verschijnsel in מוסף op שבת שקלים en שבת החודש. Dan wordt bij alle 7 ברכות van מוסף een stukje ingevoegd. Zo een פיוט heet een שבעתא (van שבע, zeven).

De eerste woorden van de 2 onderhavige ingevoegde stukjes, אף ברי יטריה en אף ברי, zijn de eerste 2 woorden van een פסוק uit איוב 37:11. In de Genizah van Caïro zijn 4 stukjes gevonden, die beginnen met de op יטריה volgende woorden uit deze פסוק. Bovendien delen deze nieuwe strofen ook andere karakteristieken van de strofen van אף ברי יטריה: Ze zijn eveneens 5-regelig, de 3^e regel begint met het woord uit איוב of het woord uit איוב (מים מים) en aan het begin (eventueel na het woord uit איוב) van de 1^e, 3^e en 5^e regel staat elke keer de respectieve letter van de naam אלעזר (in de strofe אף ברי 3 maal de letter א, in de strofe יטריה 3 maal de letter ל, in de (nieuwe) strofe עב 3 maal de letter ע en zo verder). Bovendien wordt in de (nieuwe) 6^e strofe het woord הקליר gevormd door letters die met een punt erboven zijn aangegeven.

Een onderzoeker van de Genizah heeft deze aanvullende strofen al in 1929 gepubliceerd. Sindsdien nemen de פיוט-vorsers aan dat de 2 stukjes אף ברי יטריה en אף ברי deel uitmaken van een langere פיוט, die tenminste voor 6 ברכות van מוסף, de eerste 3 en de laatste 3, bestemd was. Vgl. over dit alles מחזור סוכות, van Daniël Goldschmidt, in de inleiding: p. 37) ל"ז, in de tekst zelf: p. 403 en 431-432.

Ook deze פיוט is, zoals al vermeld, afkomstig van de קליר. Hij bevat 22 strofen, als het aantal letters van het א"ב. In elke strofe zijn 4 woorden die met eenzelfde letter van het א"ב beginnen en daarom zegt men dat deze פיוט een viervoudig א"ב bevat. Elke strofe is van 8 regels, die in 2 rijmschema's uiteenvallen: de eerste 4 regels rijmen op elkaar en de laatste 4 ook, maar op een andere manier.

Om de opbouw van deze פיוט beter te begrijpen, laten we de eerste strofe nader beschouwen:

De **eerste** regel begint met het woord יפתח, het eerste woord van de פסוק uit דברים 28:12, die 22 woorden bevat: יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים, לתת מטר ארצך; והלויֹת גוֹיִם רבִים, ואתה לא תלנה (לא worden samen als één woord beschouwd, alle andere woorden staan op zichzelf). Meteen daarna komt een woord, dat met een א begint.

De **derde** regel begint met het woord מים en meteen daarna komt weer een woord dat met een א begint.

De **vijfde** regel begint met het woord כי, het eerste woord van de פסוק uit ישעיה 55:10, die ook 22 woorden bevat: כי פֶּאֶשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם, וְשָׁמָּה לֹא יֵשׁוּב כִּי אִם: הַרְנוּ אֶת הָאָרֶץ, וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ; וְנָתַן זֶרַע לְזֶרַע, וְלֶחֶם לְאֵכָל. Daarna komt weer een woord dat begint met een א.

De **zevende** regel begint weer met het woord מים en daarna komt ook een woord dat met een א begint.

Schematisch ziet de eerste strofe er aldus uit:

יפתח א... ,
מים א... ,
כי א... ,
מים א... ,

Alle volgende strofen hebben dezelfde opbouw. De tweede strofe bijvoorbeeld ziet er aldus uit:

ה' ב... ,
מים ב... ,
כאשר ב... ,
מים ב... ,

En zo verder. Dit wat de vorm van de פיוט betreft.

Nu de inhoud van de פיוט:

In het eerste versgedeelte van de strofen, de eerste 4 regels, vermeldt de dichter de 3 Aartsvaders, de 12 Stammen en de 7 gevallen, waarin smeebeden van personen¹⁸ of een groep¹⁹, zoals in Traktaat תענית, hfdst.II, mishna 4 opgesomd, verhoord zijn (3+12+7=22).

In het tweede versgedeelte van de strofen worden afwisselend de 12 maanden en hun sterrenbeelden opgesomd (אדר en שבט) worden samen met hun sterrenbeelden vermeld, omdat er maar 22 strofen zijn).

¹⁸ Abraham, Jehoshu'a, Samuel, Eliyahu, Jona en {David en Salomon} (de laatste 2 worden samengenomen en als één geval beschouwd).

¹⁹ Onze voorouders aan de Schelfzee.

De עמידה is gelijk aan die bij שחרית; bij de herhaling ervan wordt, zoals gebruikelijk (met uitzondering van יום כיפור) de gewone (korte) קדושה gezegd. Op het eind wordt op een weekdag רב שלום gezegd en op שבת שלום. שים שלום wordt ook op שבת niet gezegd.

שמחת תורה - Ingaande Simchas Touro

Na מנחה begeven de mispalleliem zich naar de bijsjoel of naar één van de lokalen in het sjoelcomplex. Daar worden de חתנים officieel in hun functie geïnstalleerd door een aanwezige Rabbijn en de gabboïem. Tegen nacht begeven de aanwezigen zich in een stoet naar de sjoel: De חתנים lopen voorop en achter hen de Rabbijn, de gabboïem en de andere mispalleliem. Bij het binnentreden van de sjoel begint de חזן, die al op het Almemmor staat, eventueel met een koor, 'ברוך הבא וגו', Psalm 118:26-29, te zingen. Terwijl dit ברוך הבא gezongen wordt, begeven de mispalleliem zich naar hun plaatsen. De חתנים nemen plaats in de gabboïem-bank voor het Almemmor, waar zij tussen de 2 gabboïem zitten. De חתן בראשית zit links van de חתן תורה. De חתן בראשית begeeft zich via de linkerzijde van het Almemmor naar zijn plaats, de חתן תורה via de rechterzijde (vgl. Succot p. 9). Nadat de laatste woorden van ברוך הבא gezongen zijn, omhult de חזן zich met een טלית, gaat naar het Ngomoed en zet ברכו in op de Jomtow-melodie.

Zoals gebruikelijk op Jomtow, worden in de avonddienst פיוטים ingevoegd, die מעריבים worden genoemd. De מעריבים bestaan deze avond uit 6 vierregelige strofen, die op de daarvoor bestemde plaatsen worden ingevoegd: (1) אַת יום השמיני, (2) אִימָה, (3) אֶהב בָּרוךְ בְּכֶסֶף, (4) שְׁמִינִי הִיטִיבָה ה' לטובים, (5) שְׁמִינִי יִצְנָה חֶסְדוֹ קְדוּשׁוֹ לְעַמּוֹ, (6) וְגַם לְשִׁמוֹנָה, die begint met שְׁמִינִי אֶמֶץ בְּפָנַי עֲצֹמוֹ, die op het eind van ואמונה wordt ingevoegd en door de vierregelige strofe (3) wordt afgesloten.

De stukjes (1) en (2) bevatten dit keer geen acrostichon. Het stukje (3) bevat een acrostichon van de naam יצחק, door letters, die met een punt erboven (in de handschriften) zijn aangegeven. Daarom wordt aangenomen dat de naam van de auteur van de מעריבים van deze avond יצחק is. Verdere gegevens over deze יצחק ontbreken. Het stukje (4) bevat een acrostichon van het woord הקטן door letters, die met een punt erboven (in de handschriften) zijn aangegeven. Evenzo bevat het stukje (5) een acrostichon van het woord חזק en het stukje (6) van het woord אמן. Dus in feite zijn de מעריבים van deze avond ondertekend door אמן חזק אמן, Jitschok, de Kleine, moge hij sterk zijn, Omein.

We zien dat in de מעריבים van deze avond het woord שמיני steeds terugkeert. De reden daarvan is dat שמחת תורה eigenlijk de tweede dag עצרת is. Oorspronkelijk was in ארץ ישראל de cyclus van het lezen van de תורה 3 jaar. Pas nadat de jaarlijkse cyclus, die in Babylonië gebruikelijk was, algemeen aanvaard werd, werd de naam שמחת תורה voor deze dag dominant.

De שמיני עצרת (1), (2), (4) en (5) worden uitgesproken, zoals bij ingaande beschreven.

In אמת ואמונה, na שמע, zegt de Gemeente tot (en met) לך ענו שירה. De חזן herhaalt dit vanaf קבלו עליהם en reciteert de eerste strofe van de nu volgende פיוט: שמיני אמן בפני עצמו, בהוב קבוע לשמו ביום השמיני. Deze פיוט bevat 11 strofen en elke strofe is van 2 regels. Alle strofen beginnen met het woord שמיני en eindigen met de woorden ביום השמיני. Met weglating van het openingswoord שמיני, vormen de regels van deze פיוט een acrostichon van het א"ב. De Gemeente zegt deze פיוט stil tot en met de woorden תודי מי עלית רגלו ביום השמיני, waarna de חזן de gehele laatste strofe ervan, beginnend met שמיני שלום שומר אהלו, herhaalt. Daarna zegt de Gemeente het stukje (3), dat deze פיוט afsluit. Dit begint met שמיני יצנה חסדו קדוש לעמו en eindigt met עלינו כמאז בגילה ברנה בשמחה רבה ואמרו. יהי נעמו. Meteen daarna spreekt de Gemeente de slotregel כלם uit. Dit alles wordt dan in zijn geheel door de חזן herhaald.

In sommige Gemeenten wordt ingaande השכיבו תורה שמחת תורה in het geheel voorgedragen door de חזן ter ere van de חתנים, die daarbij staan.²² Deze voordracht is tot het tweede עליו ופרוש. Dit overeenkomstig de מנהג in die Gemeenten dat, als vrijdagavond iemand in sjoel is die de komende week hoopt te trouwen, de השכיבו in het geheel door de חזן te zijner ere gezongen wordt.²³ De Gemeente zegt dan (het slot van) השכיבו samen met het ingelaste stukje (6), dat begint met יקנוי אלוקים יקנוי, en de slot-ברכה.²⁴ De חזן herhaalt dit vanaf ושמור צאתנו ובואנו (of, als hij de השכיבו voorgedragen heeft, vanaf het tweede עליו ופרוש) met het ingelaste stukje (6) en de slot-ברכה.

De Gemeente zegt nu luid de bijzondere פסוק voor Jomtow: וידבר משה את מועדי ה'.²⁵ De חזן herhaalt daarna deze פסוק. Het kan שבת שמחת תורה niet ingaande שבת zijn: ושמרו wordt dus zeker niet gezegd. De חזן zingt daarna Half-Kaddish. Indien op zondag valt, roept de שמע, onmiddellijk voor de עמידה, het woord ותודיענו uit.

Nu volgt de עמידה, zoals gebruikelijk op de שלוש רגלים. Op שבת מוצאי שבת wordt in de עמידה ingevoegd.

Na de עמידה zegt de חזן Kaddish Tiskabbal, waarna hij de קידוש voordraagt. De קידוש begint in sjoel altijd met גוי סברי וגוי ברכה van בורא פרי הגפן. Daarna gaat de חזן verder met de ברכה van גוי בחר בנו מכל עם וגוי. Als het tevens שבת מוצאי שבת is, maakt de חזן ook de הבדלה: Nadat hij de woorden והזמנים ישראל ה' מקדש ברוך אתה ה' uitgesproken heeft, zegt hij de ברכה van בורא מאורי האש over een brandende kaars en vervolgens de speciale ברכה van המבדיל בין קודש לחול, die eindigt met לקדש בין קדש לקדש. Op het eind van dit alles spreekt de חזן de ברכה van שהחינו שמש uit. De שמש geeft daarna van de wijn te drinken aan kinderen die nog niet barmitswe zijn. Indien er geen kinderen in sjoel zijn, drinkt de חזן zelf van de wijn.

²² Vgl. Raw Tal, Boek van de Minhogiem, §765

²³ Vgl. Raw Tal, Boek van de Minhogiem, §98

²⁴ ה' הידיעה, ברוך אתה ה' פורש סכת שלום וגוי, dus zonder de overeenkomstig de lezing in de Nederlandse מחזורים. In de meeste andere מחזורים is de lezing: הפורש.

²⁵ ויקרא 23:44.

In Gemeenten waar שמחת תורה ook 's avonds הקפות worden gemaakt, zoals in de Lekstraat het geval was, wordt nu אַתָּה הִרְאָתָה לְדַעַת²⁶ voorgedragen. Elke פסוק daarvan wordt eerst door de חזן uitgesproken en daarna door de Gemeente herhaald. Vóór de חזן het vers בְּנִסְעֵי הָאָרוֹן הָאֵלֹהִים uitspreekt, wordt de ארון הקודש geopend. Vóór de חזן het vers גִּדְלוּ לַיהוָה אֱתֵי וּגְרוּמָמָה שְׂמוֹ uitspreekt, worden alle ספרי תורה uit de ארון gehaald. Als eerste krijgt de חזן een ספר תורה, daarna de חתן תורה en dan de בראשית. Vervolgens de Rabbijn(en), de kohaniem of andere personen die daarmee door de gabboïem vereerd worden. Als de ארון הקודש leeg is, wordt er een brandende kaars in geplaatst. Intussen hebben de mispalleliem, die een ספר תורה vasthouden, zich in een rij voor de ארון הקודש opgesteld. De חזן vervolgt nu het אַתָּה הִרְאָתָה met het vers וּגְרוּמָמָה שְׂמוֹ, dat daarna door de Gemeente herhaald wordt. Dit gaat zo verder tot en met het vers וְיִשְׁעֵינֵנוּ לֹא יִשְׁעֵינוּ, זֶה ה' קוֹיֵנוּ לוֹ, נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בִּישׁוּעוֹתֵינוּ.

Nu beginnen de 7 הקפות. Onder leiding van de חזן wordt aan het begin van elke הקפה door allen samen de volgende tekst voorgedragen:

Bij de 1^e הקפה: אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָּא, אָנָּה ה' הַצְּלִיחָה נָּא, אָנָּה ה' עֲנֵנוּ בְּיוֹם קְרָאֵנוּ. אֱלֹהֵי הַרְוַחֹת: הקפה 1^e הוֹשִׁיעָה נָּא, בּוֹחֵן לְכַבּוֹת הַצְּלִיחָה נָּא, גּוֹאֵל חֶזֶק עֲנֵנוּ בְּיוֹם קְרָאֵנוּ.

Bij de 2^e הקפה: הוֹשִׁיעָה נָּא, הַדּוֹר בְּלִבּוֹשׁוֹ הַצְּלִיחָה נָּא, וְתִיק וְחִסֵּד עֲנֵנוּ בְּיוֹם: הקפה 2^e קְרָאֵנוּ.

Bij de 3^e הקפה: וְיִשְׁר הוֹשִׁיעָה נָּא, חוֹמֵל דְּלִים הַצְּלִיחָה נָּא, טוֹב וּמְטִיב עֲנֵנוּ בְּיוֹם קְרָאֵנוּ: הקפה 3^e

Bij de 4^e הקפה: יוֹדֵעַ מַחְשָׁבוֹת הוֹשִׁיעָה נָּא, כַּפִּיר וְנֹאֵר הַצְּלִיחָה נָּא, לּוֹבֵשׁ צְדָקוֹת עֲנֵנוּ בְּיוֹם: הקפה 4^e קְרָאֵנוּ.

Bij de 5^e הקפה: מְלַךְ עוֹלָמִים הוֹשִׁיעָה נָּא, נֹאֵר וְאֲדִיר הַצְּלִיחָה נָּא, סוֹמֵךְ נוֹפְלִים עֲנֵנוּ בְּיוֹם: הקפה 5^e קְרָאֵנוּ.

Bij de 6^e הקפה: עוֹזֵר דְּלִים הוֹשִׁיעָה נָּא, פּוֹדֵה וּמַצִּיל הַצְּלִיחָה נָּא, צוֹר עוֹלָמִים עֲנֵנוּ בְּיוֹם קְרָאֵנוּ: הקפה 6^e

Bij de 7^e הקפה: קְדוֹשׁ וְנוֹרָא הוֹשִׁיעָה נָּא, רַחוּם וְחַנּוּן הַצְּלִיחָה נָּא, שׁוֹמֵר הַבְּרִית עֲנֵנוּ בְּיוֹם קְרָאֵנוּ: הקפה 7e תּוֹמֵךְ תְּמִימִים הוֹשִׁיעָה נָּא, תַּקִּיף לְעַד הַצְּלִיחָה נָּא, תְּמִים בְּמַעֲשָׂיו עֲנֵנוּ בְּיוֹם קְרָאֵנוּ.

Bij elke הקפה worden, indien mogelijk, andere mispalleliem vereerd met het dragen van een ספר תורה. Na de rondgang om het Almémor, wordt in elke הקפה gedanst onder het zingen van פזמונים en liedjes, zoals voorkomen in het Artscroll Machzor en de in Israël gedrukte מהזורים.

Als de 7e הקפה beëindigd is, worden de ספרי תורה teruggebracht naar de ארון הקודש, nadat de שמש natuurlijk eerst de brandende kaars eruit gehaald heeft.

Vervolgens wordt door allen samen עלינו לשבח gezongen, waarna de rouwenden Kaddish zeggen. Dan zingt men יגדל en op שמחת תורה avond ook עולם. Hiermee is de dienst beëindigd.

שמחת תורה - De ochtenddienst op Simchas Touro

De פיוט, die in sommige Westeuropese (en in de Oosteuropese) מהזורים staat voor נשמת en begint met מוֹרְשָׁה מְלִמְדֵי מוֹרְשָׁה, wordt in Nederland niet gezegd. Als de חזן

²⁶ Vgl. Polak&Van Ameringen, (1857) מחזור לשבת חול המועד של סכות, לשמיני עצרת ושמחת תורה, קמ"ב (142).

van de פסוקי דזמרה tegen het einde van נשמת komt, stelt de Shacharies-חזן zich voor het Ngomoed op. Zodra de חזן van de פסוקי דזמרה de woorden הא-ל שם קדשו; וכל קרבי את שם קדשו; הגדול בכבוד שמך הלuid met Shacharies-חזן luid met שמך. Hij gaat zingend verder tot (en met) ובקרב קדושים תתהלל (en met) Half-Kaddish voor op de Jomtow-melodie, waarna ברכו volgt op de gebruikelijke manier. Daarna reciteert de חזן de openings-ברכה, ברכה-חושך, יוצר אור ובורא חושך, en het vers dat gezegd wordt als er יוצרות worden ingevoegd: אור עולם באוצר חיים, אורות מאופל אָמַר וְיָהּי.

Het eerste deel van de יוצר, die nu volgt, bevat 29 strofen. De eerste strofe begint met אֲשֶׁר־י הַעַם שְׁלוֹ כָכָה en de laatste met גַּה-שֶׁבֶת מִמַּפְעֵל כְּהוֹאֵל. Elke strofe is van 3 regels, die afgesloten worden door het begin van één van de 29 פסוקים uit hfdst. 33 van דברים, het voorlaatste hoofdstuk uit de תורה, dat begint met וזאת הברכה. Op één regel na van 5 woorden, bevatten alle regels van deze פיוט 4 woorden. De eerste 22 strofen van deze פיוט vormen een acrostichon van het א"ב. De overige 7 strofen vormen een acrostichon van אֲשֶׁמוֹאֵל יְהִי, leve Shmueil, de naam van de vader van de auteur van deze פיוט. Dit zijn in het Hebreeuws 8 letters. De letter ה is de met een punt erboven aangegeven eerste letter van de tweede regel van de voorlaatste strofe, die met een י begint. De derde regels van de strofen vormen het acrostichon יגדל בתורה אבשלום יגדל אבשלום יגדל אבשלום יגדל אבשלום, Moushe, de zoon van Shmueil, de zoon van Awsholom, moge hij groot worden in Touro-leren, Omein. Dit zijn in het Hebreeuws 30 letters. De ל van יגדל is de **tweede** letter van de derde regel van de 21^e strofe, die begint met een ד. De auteur leefde waarschijnlijk omstreeks het begin van de 12^e eeuw. Ook de זולת van vandaag is van zijn hand. Verdere biografische gegevens over hem ontbreken.

Daarna volgt in de Westeuropese ritus in de יוצר een tweede פיוט, die begint met het vers אֲשֶׁר־יָהּ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹהוּ. Deze פיוט bevat daarna 3 strofen, de eerste twee van 8 regels en de laatste strofe van 6 regels. Deze פיוט heeft dus $2 \times 8 + 6 = 22$ regels. Deze regels vormen een acrostichon van het א"ב en eindigen allemaal met dezelfde lettergreep ה- en rijmen op elkaar. Na de eerste en de tweede strofe wordt het openingsvers, אֲשֶׁר־יָהּ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹהוּ, als refrein, herhaald. In de מחזורים is dit vers אֲשֶׁר־יָהּ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹהוּ afgedrukt alsof het het begin van de volgende strofe is.²⁷

De יוצר wordt aldus uitgesproken: De חזן zet de יוצר in met de woorden אֲשֶׁר־י הַעַם שְׁלוֹ כָכָה, waarna de Gemeente stil verder gaat. De laatste strofe van het eerste gedeelte van de יוצר, die begint met גַּה-שֶׁבֶת מִמַּפְעֵל כְּהוֹאֵל, wordt in zijn geheel door de חזן voorgedragen. Bij elk van de 3 volgende stukjes, die met אֲשֶׁר־יָהּ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹהוּ "beginnen" (naar in de מחזורים is afgedrukt), zegt de חזן luid dit openingsvers, waarna de Gemeente stil verder gaat. De laatste 2 regels van deze 3 stukjes worden steeds luid door de חזן herhaald, dus resp. שְׁאוֹר בְּעַסָּה; יָבֹד טוֹב בְּקַבְלָהּ הַשְּׁלִימוּהָ, חִיוֹתָהּ בּוֹ עֲדֵי עַד הַחֲלִימוּהָ. עֲמוּד לְחַלְקוֹ לֹ הַקְדִּישׁוּהָ וְהַתְרִימוּהָ שְׁמֶרְךָ מִפֶּלַעַר וּמִפֶּלַעַר צַר סְתַמוּהָ, תְּמִיד עַל לְבָבוֹ לְזַכְרוֹן וְעֲמוּד לְחַלְקוֹ לֹ הַקְדִּישׁוּהָ וְהַתְרִימוּהָ. De dienst gaat daarna verder met למאיר לארץ.

²⁷ Op p. 33 (33) in de inleiding van ענפיהם לכל אשכנז בני מנהגי בני אשכנז לפי משמחת תורה לפי מנהגי בני אשכנז לכל ענפיהם van Daniël Goldschmidt staat dat in de handschriften van de Westeuropese ritus nog een vierde strofe van deze פיוט gevonden is. In de tekst zelf op p. 342-344 is deze פיוט nu voor de eerste keer in zijn geheel in druk verschenen. Tot nu was niet bekend wie de auteur van deze פיוט was. Uit het acrostichon van deze nieuw strofe blijkt dat deze חסדיה heet. Verdere gegevens over deze חסדיה ontbreken.

De strofen van de אופן, 5 in totaal, zijn 4 regelig, bijna elke regel van 4 woorden. Behalve aan de laatste regel, gaat aan elke regel een woord uit de פסוק uit 33:29 vooraf (אַשְׁרֵיָהּ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹהָ, עִם נוֹשַׁע בָּהּ, מִגַּן עֲזָרָהּ, וְאַשְׁרֵי חַרְבֵּי גְאוֹנוֹתָהּ; וַיִּכְחָשׁוּ אֵיבֵיהָ לָהּ, וְאַתָּה (אֲשֶׁר־) אֲנִי מְנַחֵם בָּן אֲבִיתָר בְּרַבִּי לִוֵי בְרַבִּי יוֹסֵף זֶה הֵוָה יִסְרָאֵל וְאַתָּה תִּבְרָךְ) (על בְּמוֹתֵינוּ תִּדְרָךְ) ik, Menacheim, zoon van Ewjosor, zoon van Rabbi Leiwi, zoon van Rabbi Jouseif, de wijze.²⁸ De הָזוֹן zet de אופן in met de eerste regel אַשְׁרֵיָהּ אִם קְדוֹשׁ בְּהַקְדִּישְׁךָ הַשֵּׁם, waarna de Gemeente stil verder gaat. De הָזוֹן gaat hardop bij de eerste twee regels van de laatste strofe: עַל כַּסָּא מְנַשָּׂא בְּשִׁמִּי מְתָלַל, בְּמוֹתֵינוּ מִנָּה זִיו מְקַדִּישְׁנוּ נוֹצָצִים כְּקָלָל. Daarna zegt de Gemeente de laatste twee regels van deze strofe תִּדְרָךְ יוֹשֵׁר אֲרַחֲוֵתֵינוּ בְיוֹפֵי מְכָלָל, וְאַתָּה תִּגִּיל בָּהּ בְּקְדוּשַׁת יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלֵּל verder met וְהַסִּיחַת יְשׁוּרְרוֹ וּכְרַבִּים יְפָאָרוּ, zoals gebruikelijk wanneer er een אופן ingevoegd wordt.

De strofen van de זולת, 8 in totaal, zijn ook 4 regelig. De regels vormen een acrostichon van het א"ב en van de naam van de auteur מוּשֵׁה בְרַ שְׁמוּאֵל הַזָּקֵן, Moushe, de zoon van Shmueil, wees sterk.²⁹ Na קריאת שמע wordt de korte vorm van ויציב אמת gezegd, zoals gebruikelijk als er זולת wordt ingevoegd. De speciale הראשונים, die gezegd wordt als een זולת wordt ingevoegd, wordt, evenals de זולת zelf, in zijn geheel door de הָזוֹן voorgedragen. De זולת begint met de woorden הַעֲבָרִים אֵל הָרַעְבָּרִים וְעַתָּה עֲנֵנוּ עֲלֵה אֵל הָרַעְבָּרִים en eindigt met וְהֵימָּנָה בָּקַע לְפָנֵינוּ וַיִּמְלִיכוּ מִלִּפְנֵינוּ לְעוֹלָמִים.

In sommige Gemeenten worden de verzen vanaf שירה חדשה tot en met ה' ברוך אתה ה' בתוך ישראל door de הָזוֹן op de speciale melodie gezongen, zoals gebruikelijk als een הָזוֹן op de dag van zijn חתונה in sjoel is. Dit ter ere van de חתנים, die hierbij dan staan.³⁰

Nu volgt de stille עמידה. Bij de herhaling van de עמידה worden op שמחת תורה geen פיוטים (קרובות) ingevoegd, omdat de dienst door de הקפות en het laajenen, dat zo veel tijd opeist, al zo lang duurt. Het doechnen vindt plaats zoals beschreven op p. 4.

Na de חזרת הש"ץ volgt "heel" הלל. Na הלל draagt de הָזוֹן Kaddish Tiskabbal voor. Nu worden de שיר היחוד van de dag van de week, waarop שמחת תורה valt, en, met geopende שיר הכבוד, ארון הקודש, de שיר הזמירות, die begint met זמירות, beurt om beurt door de הָזוֹן en de Gemeente gereciteerd, resp. gezongen. Daarna zeggen de rouwenden Kaddish. Dan volgen de שיר של יום en, in de plaatsen waar dat gebruikelijk is, de speciale למנשה איש האלקים, ה' מעון אָתָּה הָיִיתָ לָנוּ בְדָר, Psalm 90, שמחת תורה מזורר.³¹ Daarna zeggen de rouwenden weer Kaddish.

Nu volgt הָרְאָתָה לְדַעַת אָתָּה וְהַקְפּוֹת en worden gemaakt, zoals bij de dienst van gisteravond beschreven. Alleen moeten nu de eerste 3 ספרים bij de eerste הקפה de ספרים zijn, waaruit daarna gelaajend wordt. D.w.z. het eerste ספר, dat door de הָזוֹן wordt gedragen, moet gerold zijn op וזאת הברכה; het tweede, dat door de הָזוֹן wordt gedragen, op het begin van בראשית; en het derde, dat door de הָזוֹן wordt gedragen, op het begin van בראשית.

²⁸ Niet altijd de eerste letter van een regel. Veel letters zijn met een punt er boven in de handschriften aangegeven. De laatste 2 regels staan los van het acrostichon.

²⁹ Behalve de beginletters moeten voor het verkrijgen van בר שמואל ook letters met een punt erboven in aanmerking worden genomen. De laatste regel staat los van het acrostichon.

³⁰ Vgl. Raw Tal, Boek van de Minhogiem, §773.

³¹ Zoals Utrecht, Elburg en Borculo.

gedragen, op de פרשת הקרבנות in פינחס bij het stukje over het speciale offer van שמיני. Voor de rest gaat alles als gisteravond. Op שמחת תורה worden, nadat de ספרי תורה uit dewשודש ארון zijn gehaald, de י"ג מידות, de daarop volgende של עולם en het vers וואני תפילתי וגו', dat deze smeebede afsluit, niet gezegd. Dit serieuze gebed past niet bij de feestelijke sfeer van שמחת תורה.

Nadat de 7 הקפות beëindigd zijn, worden overdag de 3 ספרי תורה, waaruit gelaajend wordt, met hun sieraden er nog op, op de שולחן op het Almémor gelegd. De andere ספרי תורה worden teruggbracht naar de ארון הקודש. Als deze ספרי תורה weer in dewשודש ארון staan en deze gesloten is, wordt het על הכל, zin om zin, door de הזון in beurtzang met de Gemeente voorgedragen, als gisteren in het kader van יד מתנת. Terwijl daarna het אב הרחמים stil gezegd wordt, worden het tweede en derde ספר van de שולחן gehaald en het eerste ספר klaargemaakt voor het laajenen. Uit het eerste ספר wordt de laatste seddere uit de תורה gelezen: וזאת הברכה, 33:1-34:12. Als eerste wordt, zoals gebruikelijk, een כהן opgeroepen, daarna een לוי en vervolgens 3 ישראלים. Als de derde ישראלי wordt opgeroepen, bij vers 33:22, dat begint met אָמַר, wordt achter zijn naam toegevoegd: עַם כָּל הַנְּעָרִים. Alle jongetjes die nog niet barmitswe zijn, begeven zich, samen met de volwassene die wordt opgeroepen, naar het Almémor. Onder leiding van de volwassene zeggen zij המבורך את ה' ברכו את ה' וברכה-ה. Als de קורא de laatste woorden van vers 26 uit hfdst. 33 van דברים gelaajend heeft, ובגאָוֹתוֹ, zeggen de kinderen samen met de volwassene de na-ברכה. Daarna draait de קורא zich om en met zijn gezicht naar de kinderen laajent hij, met de toontekens dus, uit zijn hoofd het vers המלאך הגאֵל אתי מְכַל-רַע, יְבָרַךְ אֶת-הַנְּעָרִים, וַיְקַרָּא בְּהֵם שְׁמִי, וְשֵׁם אָבְתִי (48:16 בראשית) אַבְרָהָם וַיְצַקְקוּ; וַיִּזְגוּ לָרֵב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ. De שמש maakt dan de מי שברך voor de volwassene en de kinderen gaan terug naar hun plaats.

De הזון begint nu de מְרִשׁוֹת voor de תורה voor te dragen. Als de הזון de eerste keer de woorden עֲמוּד, עֲמוּד, עֲמוּד uitspreekt, staat de תורה op en begeeft hij zich naar het Almémor. Als de הזון deze מְרִשׁוֹת beëindigd heeft, begint het laajenen voor de תורה. Nadat de קורא de woorden אֵת מִשָּׁה ה' אֵת מִשָּׁה (het slot van vers 9 uit hdst. 34 van דברים) gelaajend heeft, geeft hij de יד aan de תורה. Deze laajent dan de laatste 3 פסוקים van de תורה, dus vanaf כְּמִשָּׁה עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמִשָּׁה (en met) לְעֵינַי כָּל (en met) וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמִשָּׁה (en met) וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמִשָּׁה. Vervolgens geeft de תורה de יד terug aan de קורא, die deze 3 פסוקים herhaalt. De Gemeente roept dan uit וְנִתְחַזַּק, wat daarna door de קורא herhaald wordt.^{32,33} Daarna spreekt de תורה de na-ברכה voor het laajenen uit. Het tweede ספר wordt dan naast het eerste ספר op de שולחן gelegd.³⁴ Dan wordt de הגבהה van het eerste ספר

³² In verschillende מנהגים-boeken uit de 20^e eeuw, die in ארץ ישראל zijn samengesteld, staat dat degeen, die bij het beëindigen van een ספר als סיום wordt opgeroepen, de woorden וְנִתְחַזַּק niet met de Gemeente meezegt. De reden daarvan zou zijn dat deze woorden een wens voor de opgeroepene zijn. Als de opgeroepene deze woorden ook zou uitspreken, zou hij daarmee iets overbodigs zeggen ('een הפסק maken') voor hij de na-ברכה uitspreekt. In zowel West- als Oost-Europa, werd deze zienswijze niet gevolgd. Waarschijnlijk werden daar de woorden וְנִתְחַזַּק opgevat als een algemene wens (en hoop) dat al de aanwezigen de kracht zullen hebben om verder te gaan met het volgende ספר.

³³ וְנִתְחַזַּק met een פתח onder de ז van וְנִתְחַזַּק, zoals in 10:12 שמואל ב'.

³⁴ Uit de opmerking van de רמ"א in ה' סע' ז' קמ"ז סע' ה' in רמ"א, nadat het eenmaal op het Almémor gelegd is, er blijft liggen en er niet van wordt weggehaald. In tegenstelling tot wat soms gedacht wordt, hoeft het tweede ספר hoeft ook niet speciaal rechts van het eerste ספר gelegd te worden (daar wordt uitsluitend in חב"ד op gelet), maar waar er plaats voor is

uitgevoerd, zonder dat eerst Half-Kaddish uitgesproken wordt. De שמע zegt dan de חזן voor de תורה. Vervolgens begint de חזן de מְרִשׁוֹת voor de בראשית voor te dragen, die begint met de woorden הָאֱלֹהִים וְאֵדוּנֵי הָאֱדוּנִים.³⁵ Als de חזן de eerste keer de woorden עָמוּד, עָמוּד, עָמוּד uitspreekt, staat de חזן op en begeeft hij zich naar het Almémor. Nadat de חזן deze מְרִשׁוֹת beëindigd heeft, begint het laajenen voor den בראשית, de eerste פרשה van de seddere בראשית, het scheppingsverhaal, בראשית 1:1-2:3. Meteen als we de תורה beëindigd hebben, beginnen we hem opnieuw. Hiermee geven wij de continuïteit van het תורה-leren aan. Als de קורא de woorden וַיְהִי הַיּוֹם הַשֵּׁשִׁי (het slot van het laatste vers van hfdst. 1 van בראשית) gelaajend heeft, geeft hij de יד aan de חזן בראשית. Deze laajent dan het stukje dat begint met וַיְכַלּוּ (2:1-3). Als hij dit gedaan heeft, geeft hij de יד terug aan de קורא, die deze 3 פסוקים herhaalt. Nadat de חזן בראשית de na-ברכה uitgesproken heeft, wordt het derde ספר naast het tweede ספר op de שולחן gelegd (doch niet het eerste) en spreekt de חזן Half-Kaddish uit. De מפטיר wordt nu opgeroepen, waarna הגבחה van het tweede ספר wordt uitgevoerd. Daarna volgen de מי שברך voor de בראשית. Als מפטיר wordt hetzelfde als gisteren gelaajend: het stukje uit פינחס, dat het Moesof-offer van שמיני beschrijft, במדבר 29:35-30:1. De הפטרה komt uit het boek יהושע, hfdst 1, verzen 1-18.³⁶ In de הברכה hebben we over de dood van משה רבנו gelezen. In de הפטרה lezen we over de opvolging van משה door יהושע. Ook in het leiderschap is continuïteit, zelfs na de grootste leider die het Joodse Volk ooit gehad heeft.

Na de הפטרה zet de חזן het ביתך אשרי יושבי op een feestelijke wijze in. Na אשרי worden de 3 ספרי תורה, met hun sieraden erop, op de שולחן gelegd en t.g.v. שמחת תורה een aantal פיוטים door de חזן, soms samen met de Gemeente, gezongen.

De פיוט, die begint met אָשֶׁר בְּגִלְלָא בְּנִים גְּדִל, wordt geheel door de חזן voorgedragen tot en met de laatste woorden ervan מִתְּמָשָׁה רַבְּנוּ.

De volgende פיוט bevat 6 strofen, elke strofe van 4 regels, en een refrein. De eerste strofe

שִׁישׁוּ וְגִילוּ בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה, וְתִנּוּ כְבוֹד לַתּוֹרָה,
כִּי טוֹב סִתְרָה מִכָּל סְחוּרָה, מִפְּזוּ וּמְפִינִים יִקְרָה.

wordt door de hele Gemeente onder leiding van de חזן gezongen, evenals het refrein אַהֲלֵלָהּ וְגו', בְּכָל לַב וְגו'. De volgende 5 strofen וְגו' enz. worden door de חזן gezongen, terwijl de Gemeente elke keer het refrein וְגו' zingt.

Daarna draagt de חזן het vers, dat begint met אֲשֶׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל en eindigt met וְהִנְחִילְכֶם הַתּוֹרָה מִמְדַּבֵּר מִתְּנָה, voor.

Het פְּרָשׁוּ עָלֶי עֲנֵנוּ tot en met הַתְּקַבְּצוּ מִלְּאֲכִים זֶה אֵל זֶה wordt eerst door de חזן voorgedragen en dan door de Gemeente zingend herhaald. Daarna draagt de חזן de regel מִי עֲלָה לְמָרוֹם, מִי עֲלָה לְמָרוֹם, מִי עֲלָה לְמָרוֹם וְהוֹרִיד עוֹז מִבְּטָחָה enz. waarop de Gemeente weer het פְּרָשׁוּ עָלֶי עֲנֵנוּ tot en met הַתְּקַבְּצוּ מִלְּאֲכִים זֶה אֵל זֶה zingt. Tenslotte

ספר פסקי תשובות, חלק ב', סי' קמ"ז. vgl. op het Almémor. Er bestaat zelfs een zekere voorkeur voor links, vgl. ס' קמ"ז י' de aldaar aangegeven bron.

³⁵ In de Oosteuropese ritus wordt voor de בראשית חזן een andere מְרִשׁוֹת uitgesproken.

³⁶ In de Oosteuropese ritus wordt voor de הפטרה de פיוט uitgesproken die begint met de woorden אֲשֶׁרֵיךְ הֵר הַעֲבָרִים.

draagt de *זון* het *מְרוֹמְהוֹן* (tweede keer) voor, waarop de Gemeente nog een keer het *זֶה אֵל זֶה אֵל זֶה אֵל זֶה אֵל* zingt.

Van *אָשְׁמָה* tot en met de derde keer *מְקוֹר*, *פִּי עֲמָדָה חַיִּים*, *לְכַלֵּם חַיִּים*, wordt door de hele Gemeente onder leiding van de *זון* gezongen.

Nu neemt de *זון* het derde *סֵפֶר*, de *תּוֹרָה* het eerste *סֵפֶר* en de *בְּרָאשִׁית* het tweede *סֵפֶר*. De *זון* begint nu *שמו לבדו* te zingen en de *ספרים* worden op de gebruikelijke wijze terug naar de *אָרוֹן הַקּוֹדֵשׁ* gebracht.

Daarna volgt de stille *עֲמִידָה* van *מוֹסֵף* als gisteren. Deze wordt door de *זון* herhaald, zoals gebruikelijk op de *שְׁלוֹשׁ רִגְלִים*. Op *שְׂמֵחַת תּוֹרָה* evenwel wordt bij *מוֹסֵף* niet gedoechend. Dit vanwege de luchtige sfeer in *שְׂוֵל* en het feit dat in veel plaatsen, waar iedereen op *שְׂמֵחַת תּוֹרָה* wordt opgeroepen, men *קִידוּשׁ* maakt na een *עֲלִיָּה* gekregen te hebben. En *כַּהֲנִיִּם*, die *וַיֵּין* gedronken hebben, mogen niet doechenen.

Na de herhaling van de *עֲמִידָה* door de *זון* zingen allen nu samen *כְּאֵלּוּקִינוּ*, waarna *אֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר* en *הַשִּׁיר שֶׁהַלּוּיִים* *הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ*, *פְּטוּם הַקְּטוֹרֶת* worden. Daarna wordt door allen samen *עֲלִינוּ לְשַׁבַּח* gezongen, waarna de rouwenden *קַדִּישׁ* zeggen. Hiermee is de dienst beëindigd.

Mincho, de namiddagdienst

De *מִנְחָה*-dienst op *שְׂמֵחַת תּוֹרָה* is als op *עֲצֵרַת*, wanneer dit niet op *שַׁבַּת* valt. Als het vrijdag is volgt nu de orde van *שַׁבַּת*.

De avonddienst uitgaande *שְׂמֵחַת תּוֹרָה*

Als *שְׂמֵחַת תּוֹרָה* op vrijdag valt, volgt nu de avonddienst van ingaande *שַׁבַּת*, maar zonder *מְדִלְקִין*.³⁷ Zo niet, dan wordt de *מְעֵרֵיב*-dienst van *חֹל* uitgesproken. In de *עֲשֵׂרָה* wordt *שְׂמוֹנָה עֶשְׂרֵה* ingevoegd. Na de *עֲמִידָה* wordt *קַדִּישׁ תִּסְכַּבַּל* gezegd. Daarna *הַבְּדֵלָה* met alleen een beker *וַיֵּין*, en *קַדִּישׁ* voor de rouwenden.³⁸

³⁷ Anders dan bijv. in Utrecht, vgl. Raw Tal, Boek van de Minhogiem, §257.

³⁸ Het kan niet ook uitgaande *שַׁבַּת* zijn, want *שְׂמֵחַת תּוֹרָה* kan niet op *שַׁבַּת* vallen.